

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Qo‘lyozma huquqida
UDK: 338.439.5

SHOMURODOV TOHIR BOYMUROD O‘G‘LINING

AHOLI DAROMADLARI O‘ZGARISHINI OZIQ-OVQAT
XAVFSIZLIGIGA TA’SIRINING NAZARIY ASOSLARI
08.00.01 – «Iqtisodiyot nazariyasi»

Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish
uchun yozilgan
DISSERTATSIYA

Ilmiy rahbar: i.f.d., prof Abdullayev S.A.

Toshkent – 2025

MUNDARIJA

	KIRISH.....	3
I-bob.	OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH VA AHOLINING DAROMADLARINI OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	14
1.1.	Oziq-ovqat xavfsizligi tushunchasi haqida nazariy qarashlar evolyutsiyasi	14
1.2.	Aholi daromadlari va oziq-ovqat xavfsizligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning mexanizmlari va mezonlari	26
1.3.	Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda rivojlangan mamlakatlarning amaliyoti va ularning O'zbekiston uchun ahamiyati	40
	1-bob bo'yisha xulosalar.....	52
II-bob.	O'ZBEKISTONDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH TIZIMINING HOLATI VA AHOLI DAROMADLARI TAHLILI	54
2.1.	O'zbekistonda aholi daromadlari va oziq-ovqat xavfsizligining rivojlanish tendensiyalari.....	54
2.2.	Oziq-ovqat narxlarining aholi daromadlari va oziq-ovqat iste'moliga ta'sirining iqtisodiy tahlili.....	68
2.3.	O'zbekistonda uy xo'jaliklari daromadlarini oshirish va oziq ovqat xavfsizligini qo'llab-quvvatlash davlat siyosating mexanizmlarini takomillashtirish.....	81
	2-bob bo'yisha xulosalar.....	91
III-bob.	O'ZBEKISTON SHAROITIDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH VA AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI	93
3.1.	Oziq-ovqat xavfsizligi va aholi farovonligini ta'minlash bo'yicha davlat siyosatini va uni amalga oshirishning zaruriy shartlari	93
3.2.	Aholi daromadlari va oziq-ovqat xavfsizligini o'rtasidagi bog'liqni ekometrik baholash.....	99
3.3.	O'zbekistonda oziq-ovqat xavsizligi va unga ta'sir etuvchi omillarni uzoq muddatli prognozlarini amalga oshirish.....	113
	3-bob bo'yisha xulosalar.....	125
	XULOSA.....	127
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	129
	ILOVALAR.....	139

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi (FAO) tashkilotining dunyo bo‘ylab oziq-ovqat xavfsizligi va ovqatlanish holati borasidagi so‘nggi hisobotiga ko‘ra, 2024-yilda 713 milliondan 757 milliongacha odam ochlik muammosiga duch kelgan. Bu raqamlar shuni anglatadiki, dunyo miqyosida taxminan har o‘n birinchi kishidan biri, Afrikada esa har beshinchi kishi oziq-ovqat xavfsizligi muammosiga duch kelgan. Bundan tashqari, 2,4 milliardga yaqin odam oziq-ovqat xavfsizligining o‘rtacha yoki og‘ir darajasi bilan o‘lchanadigan oziq-ovqat mahsulotlariga yetishmovchiligini boshdan kechirdi. Ular orasida 900 millionga yaqin odam oziq-ovqat taqchilligining og‘ir darajasiga duch kelmoqda¹.

Global miqyosda ortib borayotgan integratsiya jarayonlari sharoitida oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Turli xil ekologik, iqlimiy va iqtisodiy omillar oziq-ovqat yetishtirish, taqsimlash va iste‘mol jarayonlariga ta‘sir ko‘rsatib, dunyo miqyosida oziq-ovqat ta‘minoti barqarorligiga xavf tug‘dirmoqda. Shu sababli, oziq-ovqat xavfsizligi bilan bog‘liq ilmiy tadqiqotlar aholining barqaror oziq-ovqat manbalariga ega bo‘lishini ta‘minlash, ovqatlanish darajasidagi tengsizliklarni hamda qashshoqlikni kamaytirish kabi muhim jihatlarga qaratilgan. Bu boradagi tadqiqotlarda qishloq xo‘jaligining barqaror rivojlanishi, oziq-ovqat ishlab chiqarish va yetkazib berish zanjirlarini optimallashtirish, qishloq xo‘jaligida innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ekologik toza va organik mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish, global iqlim o‘zgarishlari va tabiiy ofatlarning oziq-ovqat ta‘minotiga ta‘sirini kamaytirish kabi masalalar ushbu yo‘nalishdagi tadqiqotlarda ustuvor yo‘nalishlar hisoblanadi.

O‘zbekistonda aholi jon boshiga oziq-ovqat mahsulotlarini iste‘mol qilish ko‘rsatkichlari turli toifadagi mahsulotlar bo‘yicha farqlanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, un va non mahsulotlari, to‘yingan yog‘lar, osh tuzi, shakar hamda go‘sht iste‘moli Osiyo va global o‘rtacha darajadan yuqoridir. Biroq dukkakli va don

¹ <https://www.un.org/ru/global-issues/food>

mahsulotlari, meva hamda rezavorlar, yong'oqlar iste'moli esa tavsiya etilgan me'yordan past ekani aniqlangan. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti hamda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi hisobotlariga ko'ra, O'zbekistonda me'yoridan past ovqatlanish tufayli yuzaga kelayotgan yashirin xarajatlar 7,3 trillion so'mni tashkil etib, bu ko'rsatkich o'rtacha hisobda 3,5 baravar yuqoridir². Yuqoridagi mummolarni inobatga olgan holda, O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligi sohasida ijtimoiy himoyaga muhtoj aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish, aholining xarid qobiliyatini oshirish, qishloq xo'jaligida samaradorlikni oshirish va raqobatbardosh oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirish ishlari olib borilmoqda. Bundan tashqari, aholining sog'lom ovqatlanish madaniyatini oshirish, oziq-ovqat tannarxini pasaytirish, tibbiy xizmatlar va ovqatlanish sifati o'rtasidagi bog'liqlikni kuchaytirish, shuningdek, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda ilmiy yondashuvlarni keng joriy etish kabi vazifalar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son "Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi, 2019-yil 23-oktyabrdagi PF-5853-son "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi, 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 27-avgustdagi 544-son "Minimal iste'mol xarajatlari qiymatini hisoblash tartibini amaliyotga joriy etish to'g'risida"gi, 2021-yil 29-martdagi PQ-5041-son "Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2018-yil 26-apreldagi PQ-3680-son "Fermar, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 16.02.2024-yildagi PF-36-son "Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni // <https://www.lex.uz/docs/-6802687>